

TEMELJI EU MREŽE CENTROV ZA CELOSTNO OBVLADOVANJE RAKA USPEŠNO POSTAVLJENI

MARJETKA JELENC, TIT ALBREHT

Nacionalni inštitut za javno zdravje, Ljubljana, Slovenija
marjetka.jelenc@nijz.si, tit.albreht@nijz.si

Skladno z Evropskim načrtom za boj proti raku bo v Evropi vzpostavljena Evropska mreža centrov za celostno obvladovanje raka (EUNetCCC). Temelji za mrežo, vključno s strokovnim, znanstvenim, izobraževalnim in administrativnim okvirjem za trajnostno strukturo so bili pripravljene v sklopu projekta CraNE Joint Action (JA), ki se je zaključil konec leta 2024. Mreža, ki bo povezala centre za celostno obvladovanje raka (CCC) bo pripomogla k zagotavljanju kakovosti diagnostike, zdravljenja, raziskovanja in usposabljanja v Evropi. Cilj Evropske komisije je, da ima do leta 2030 do nove mreže zagotovljen dostop 90% bolnikov z rakom. Glavni dosežek projekta CraNE JA je bila vzpostavitev strukture vodenja in upravljanja bodoče EUNetCCC. Razviti so bili tudi sklopi standardov za certificiranje teh centrov in pilotnih mrež za obravnavo pljučnega raka ter zrelostni model za samoocenjevanje in nadaljnji razvoj CCC. Na teh izhodiščih se je pričel EUNetCCC JA, ki bo vzpostavil novo mrežo z začetkom postopkov certificiranja CCC.

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fov.2.2025.28](https://doi.org/10.18690/um.fov.2.2025.28)

ISBN
978-961-286-963-2

Ključne besede:
obvladovanje raka,
EU mreža centrov,
CraNE JA,
EUNetCCC JA,
EBCP

Univerzitetna založba
Univerze v Mariboru

DOI
[https://doi.org/
10.18690/um.fov.2.2025.28](https://doi.org/10.18690/um.fov.2.2025.28)

ISBN
978-961-286-963-2

Keywords:

cancer control,
EU centers network,
CraNE JA,
EUNetCCC JA,
EBCP

FOUNDATIONS OF EU NETWORK OF COMPREHENSIVE CANCER CENTERS SUCCESSFULLY LAID

MARJETKA JELENC, TIT ALBREHT

National Institute of Public Health, Ljubljana, Slovenia
marjetka.jelenc@nijz.si, tit.albreht@nijz.si

European Network of Comprehensive Cancer Centers (EUNetCCC) will be established in Europe in accordance with the Europe's Beating Cancer Plan. The foundations for the network, including the professional, scientific, educational and administrative framework for a sustainable structure, were prepared as part of CraNE Joint Action (JA), which ended in 2024. EUNetCCC will help to ensure the quality of diagnostics, treatment, research and education in Europe. The goal of the EU Commission is that 90% of cancer patients have access to EUNetCCC by 2030. The main achievement of CraNE JA was the establishment of the leadership, management structure of the EUNetCCC. The set of standards for certification of centers, pilot networks for the treatment of lung cancer, and maturity model for self-assessment and further development of the CCC were developed. On these starting points is based EUNetCCC JA, which will establish the network with the start of CCC certification procedures.

1 Obvladovanje raka

Obvladovanje rakavih bolezní še vedno predstavlja velik izziv na področju zdravstva v Evropski uniji (EU). Pri reševanju te problematike je ključnega pomena združitev moči in uskladitev pristopa vseh evropskih držav. V EU so maligne bolezni pomemben vzrok obolevnosti predvsem z vidika staranja prebivalstva, saj se incidenca tovrstnih obolenj povečuje s starostjo. Evropska komisija (EK) se zaveda, da se lahko incidenca v primeru neukrepanja in v luči staranja populacije ter socio-ekonomskega položaja v prihodnjih letih še poveča. Pri obvladovanju raka, ki predstavlja izjemno kompleksno in zahtevno področje je ključnega pomena pravilno planiranje, načrtovanje hitrega in učinkovitega preprečevanja, odkrivanja in zdravljenja raka, vse v skladu s potrebami prebivalstva (Jelenc in Albreht, 2020; Atun, Ogawa in Martin-Moreno, 2009). Vsak pacient bi moral imeti dostop do visoko kvalitetne obravnave (Howard, 2008).

1.1 Evropski načrt za boj proti raku

Evropski načrt za boj proti raku (*angl. Europe's Beating Cancer Plan - EBCP*) predstavlja krovni dokument na področju načrtovanja obvladovanja raka v EU. EK ga je sprejela februarja leta 2021. V načrtu je jasno zapisano, da mora biti 90 % upravičnim bolnikom zagotovljen dostop do Evropske mreže nacionalnih centrov za celostno obvladovanje raka (*angl. European Network of National Comprehensive Cancer Centres*) do leta 2030 (European Commission, 2021). Izhodišče Evropskega načrta za boj proti raku so raziskave, inovacije in nove tehnologije. Gre za popolnoma nov pristop EU k preprečevanju raka, zdravljenju in oskrbi na področju raka. Temelj načrta predstavljajo štiri tako imenovani stebri (*angl. pillars*), ki so v bistvu štiri najpomembnejša področja obvladovanja raka: preventiva in zgodnje odkrivanje raka, diagnostika z zdravljenjem ter kakovost življenja bolnikov z rakom, vključno z osebami, ki so bolezen prebolele, oz. s preživelimi. Načrt ima tudi tako imenovane presečne (*angl. cross cutting*) teme, kamor so uvrščene tudi inovacije, raziskave, področje zmanjševanja neenakosti in personalizirana medicina. Tematska področja Evropskega načrta za boj proti raku vključujejo 10 vodilnih pobud (*angl. flagship initiatives*) in 32 ukrepov. Na uresničevanje vodilnih pobud so vezani številni projekti, preko katerih EK uresničuje svojo vizijo. EK je za izvedbo Evropskega načrta za boj proti raku in vse nanj vezane projekte namenila štiri milijarde evrov (Jelenc, idr., 2021; European Commission, 2021). Vsebina omenjenih projektov je zastavljena

širše, saj so vezani na tudi na področje izobraževanja, socialne politike in enakosti, zaposlovanja, okolja, podnebja, kmetijstva, trženja, energije, prometa, obdavčenja in kohezijske politike (European Commission, 2021).

Evropski načrt za boj proti raku je tesno povezan tudi z misijo rak. Zastavljenih je namreč pet tematskih misij, ki so naslednje: klimatsko nevtralna in pametna mesta, prilagoditev podnebnim spremembam, vključno s preobrazbo družbe, zdravi oceani, morja, obalne in celinske vode, zdravje tal in hrane ter misija rak. Misije so ambiciozno zastavljene pobude, ki so usmerjene k zagotavljanju rešitev največjih družbenih izzivov v okviru programa EU za raziskave in inovacije Obzorje Evrope (Mazzucato, 2018). Edina misija s področja zdravstva je torej misija rak. Cilj misije rak je do leta 2030 z boljšo preventivo rešiti več kot tri milijone življenj ter čim več ljudem omogočiti daljše in bolj kakovostno življenje (Hribar & Jelenc, 2020).

2 Evropska mreža centrov za celostno obvladovanje raka in njeno vzpostavljanje

Peta vodilna pobuda Evropskega načrta za boj proti raku je namenjena vzpostavitvi Evropske mreže nacionalnih centrov za celostno obvladovanje raka (*angl. European Network of National Comprehensive Cancer Centres*). Mreža naj bi povezala nacionalne centre za celostno obvladovanje raka že v letošnjem letu, kar bi doprineslo k zagotavljanju kakovosti diagnostike, zdravljenja, usposabljanja, raziskovanja ter kliničnih študij v EU. Centri za obvladovanje raka so se začeli organizirati v Združenih državah Amerike že v začetku prejšnjega stoletja. Do poznih petdesetih in šestdesetih let jih je bilo sicer ustanovljenih relativno malo. Njihovo ustanavljanje je leta 1971 močno pospešil Nacionalni zakon o raku (*angl. National Cancer Act*), ki je uvedel novo dobo, saj je bil glavna spodbuda za razvoj tako imenovanih centrov za celostno obvladovanje raka (*angl. Comprehensive Cancer Centres-CCC*), ki so področje obvladovanja raka postavili na bistveno višji nivo (Shingleton, 1989).

Vzpostavljanje Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka je s strani EK zastavljeno in financirano v dveh projektnih korakih: prvi korak predstavlja dvoletni projekt skupnega ukrepanja (*ang. Joint Action-JA*) CraNE, drugi korak pa štiriletni projekt European Network of Comprehensive Cancer Centers (EUnetCCC) JA.

3 Postavitev temeljev Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka – projekt skupnega ukrepanja CraNE

Glavni cilj v letu 2024 zaključenega projekta skupnega ukrepanja CraNE je bila postavitev temeljev Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka, s kratico *EUNetCCC*, kot podpore zagotavljanju kakovostnega zgodnjega odkrivanja raka, presejanja, diagnostike in zdravljenja, podpore osebam, ki so raka prebolele, raziskovanja in usposabljanja delovne sile na področju obvladovanja raka (Jelenc, idr., 2023). Vse naštetu bo nedvomno pripomoglo k zagotavljanju kakovostnejše oskrbe, zmanjšalo neenakosti v EU in bolnikom omogočilo možnost diagnostike in zdravljenja blizu doma. CraNE JA, ki se je zaključil konec leta 2024 je potekal dve leti (2022 – 2024). V visokem deležu ga je sofinancirala Evropska izvajalska agencija za zdravje in digitalno tehnologijo HaDEA. Pojem skupno ukrepanje predstavlja poseben mehanizem financiranja iz sredstev programa EU za zdravje. Projekt CraNE JA je postavil temelje Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka, oz. strokovni, znanstveni, izobraževalni in administrativni okvir za trajnostno strukturo. Obsežno delo na projektu CraNE JA je bilo organizirano v 8 delovnih skloпов (*angl. work packages*). Štirje delovni sklopi so bili obvezni, horizontalni (1. Koordinacija, 2. Diseminacija, 3. Evalvacija in 4. Trajnost), štirje pa vsebinski ali vertikalni delovni sklopi. Delo 5. in 7. sklopa je potekalo koordinirano, saj je bilo namenjeno vzpostavitvi Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka. Tudi delo 6. in 8. sklopa, ki je bilo namenjeno standardom in kvaliteti mreže centrov za celostno obvladovanje raka se je dopolnjevalo in potekalo usklajeno. Sicer je bil CraNE JA že četrti večji evropski projekt skupnega ukrepanja na področju raka. V sklopu dela predhodnih projektov CanCon JA in Inovativno partnerstvo za boj proti raku (*angl. Innovative Partnership for the Action Against Cancer JA - iPAAC JA*) so nastali številni izdelki, ki so v pomoč pri vzpostavljanju Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka. Standardi za EU mrežo centrov za celostno obvladovanje raka in njeno certificiranje so nastali v sklopu projektne delo iPAAC JA, v sklopu dela na projektu CanCon JA pa je nastal Evropski vodnik za izboljšanje kvalitete celostnega obvladovanja raka (*angl. European Guide for Quality Improvement in Comprehensive Cancer Control*). V publikaciji je jasno priporočena vzpostavitev Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka (Albreht, Kiasuwa in Van den Bulcke, 2017). Glavni cilj CraNE JA je bil zagotoviti trajnost rezultatov projekta za prihodnjo implementacijo v različne strukture, ki bodo razvite v državah članicah z namenom obvladovanja raka. V sklopu projekta je bil razvit tako imenovani model

ocenjevanja zrelosti centrov, oz. pripravljenosti centrov (*angl. maturity model*), kot orodje za samoocenjevanje in krepitev zmogljivosti centrov za celostno obvladovanje raka. Pripravljen je bil tudi načrt procesov in korakov za razvoj mreže EUNetCCC, ki je poimenovan z angleško besedo Blueprint. Prav tako je bil razvit model upravljanja mreže EUNetCCC in načrt pristopanja centrov za celostno obvladovanje raka k mreži, razvite so bile dejavnosti sodelovanja, vzpostavljena je bila uskladitev s ključnimi deležniki in pobudami EU za podporo trajnostne rasti, angažiranosti in povezave med zdravljenjem in raziskavami. Narejen je bil pregled/mapiranje glavnih ustanov za zdravljenje raka v Evropi, ki zagotavljajo kakovost v sklopu centrov za celostno obvladovanje raka. Razvit je bil celovit okvir za zagotavljanje kakovosti in nenehno izboljševanje tovrstnih centrov ter model za izboljševanje kakovosti v obstoječih in ambicioznih centrih s koraki samoocenjevanja, načrtom izboljšav in zahtevami za nenehen razvoj za ponovno certificiranje.

Opravljen je bila tudi analiza trinajstih omrežij, zgrajenih okoli centrov za celostno obvladovanje raka (*angl. Comprehensive Cancer Care Networks-CCCN*), ki obstajajo v Evropi in so poleg centrov za celostno obvladovanje raka še ena izmed drugih oblik organiziranosti zdravstvene dejavnosti na področju raka, ki pa je ne eksplicitno podpira EBCP. Izvedena je bila študija o tem, kako ena edinstvena integrirana pot oskrbe (*angl. integrated care pathway*) za pljučnega raka, ki si jo delijo različne bolnišnice, pomaga pri njihovem povezovanju in medsebojnem sodelovanju. Proučevali so najpogostejši instrument, ki se uporablja v zdravstvenih sistemih EU za uresničitev potenciala natančne onkologije (*angl. precision oncology*), v angleščini tako imenovan *Molecular Tumor Board* - MTB. Izvedena je bila raziskava, katere cilj je bil zagotoviti pregled predikcij vrnitve na delo (*angl. return to work*) za osebe, ki so preživele raka v Evropi, in ugotoviti najboljše prakse. Razvit je bil tudi nabor standardov, indikatorjev kakovosti in pacientovih poti (*angl. patient pathways*), ki se izvajajo v CCCN (Consortium CraNE, 2024).

4 Vzpostavlanje Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka – projekt skupnega ukrepanja EUnetCCC

Projekt EUnetCCC JA se je začel 1. oktobra 2024, koordinira pa ga Institut National du Cancer (INCa) iz Francije v sodelovanju s so-koordinatorji iz treh izkušenih evropskih inštitucij, ki so Nacionalni inštitut za javno zdravje (NIJZ) iz Slovenije,

Center za celostno obvladovanje raka Univerzitetne bolnišnice Oslo (*angl. Comprehensive Cancer Centre of the Oslo University Hospital- OUS*) in Belgijski zvezni inštitut za javno zdravje - Sciensano. Vzpostavitev sestane (angl. *Kick-off meeting*) projekta je potekal 22. oktobra 2024 v Parizu. NIJZ, ki je pri tem projektu pridružen partner (*angl. affiliated entity*) nastopa tudi v funkciji sovodje obveznega delovnega sklopa (*angl. work package-WP*) WP4 – Trajnost (*angl. sustainability*) ter vodi nalogo (*angl. task*), ki je namenjena organizaciji in izvedbi pilotnih projektov za vzpostavitev centrov za celostno obvladovanje raka in njim podobnih struktur v državah EU, Islandiji, Norveški, Ukrajini in Moldaviji. Ključni partner (*angl. competent authority*) iz Slovenije je Onkološki inštitut. Ker bo v naši državi vzpostavljena nacionalna mreža centrov, ki je ena izmed možnih oblik centrov za celostno obvladovanje raka, je v projektno delo vključen tudi konzorcij, ki ga sestavljajo Univerzitetni klinični center Ljubljana, Univerzitetni klinični center Maribor, obe Medicinski fakulteti (Ljubljana in Maribor), Klinika Golnik, ki se ukvarja z zdravljenjem rakov pljuč, Onkološki inštitut ter NIJZ. Skupno na projektu sodeluje kar 163 partnerjev. V projektno delo je namreč vključenih 31 držav, poleg 27 držav članic EU še Islandija, Norveška, Moldavija in Ukrajina. Ciljna skupina EUNetCCC JA, kot tudi predhodnega projekta CraNE JA so vsi, ki se bodo ukvarjali z razvojem Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka: predstavniki držav članic, predstavniki mrež centrov za celostno obvladovanje raka, različne evropske organizacije ter pacienti in številni strokovnjaki.

Projektno delo na EUNetCCC JA je organizirano v devet delovnih sklopov in številne podsklope. Štirje delovni sklopi so tako imenovani obvezni delovni sklopi projektov iz skupine JA (1. Koordinacija, 2. Diseminacija, 3. Evalvacija in 4. Trajnost), pet delovnih sklopov pa je vsebinskih (5. Vključevanje, certificiranje in pristop k mreži EUNetCCC, 6. Ojačitev kapacitet in izboljšanje kvalitete mreže EUNetCCC, 7. Upravljanje, članstvo in povezovanje v mreži EUNetCCC, 8. Razvoj aktivnosti mreže EUNetCCC in 9. Implementacija mrež tipa CCCN za zagotavljanje celovite, visoko kvalitetne zdravstvene oskrbe).

5 Vloga Slovenije

Slovenija je že od prvega predsedovanja EU, ko je izpostavila problematiko raka, kot svojo prioriteto zelo aktivna na področju obvladovanja raka v EU. Glede na podatke Onkološkega inštituta, oz. Registra raka, ki namreč kažejo, da v Sloveniji za rakom

zboli vsako leto več kot 15 000 ljudi, okoli 6500 pa jih umre je razvidno, da je rak tudi pri nas velik javnozdravstveni problem (Škrbec, 2021). Pri moški populaciji je rak prvi vzrok smrti, pri ženski populaciji pa drugi. V naši državi živi okrog 110 000 ljudi, ki jim je bila diagnoza rak postavljena vsaj enkrat v življenju. Nekateri raki se pojavljajo zelo redko, določeni pa se pojavljajo pogosteje. Najpogostejši raki so pri nas rak dojk, prostate, debelega črevesa in danke, pljučni rak in kožni rak, poznamo sicer okrog 200 vrst rakavih bolezni (Škrbec, 2021).

Tudi na podlagi vsega navedenega je Slovenija sodelovala in koordinirala številne projekte s področja obvladovanja raka, tudi zelo zahtevne. Evropska komisija je NIJZ-ju na podlagi uspešnega koordiniranja prvega velikega projekta s področja obvladovanja raka, poimenovanega Evropsko partnerstvo za boj proti raku (*angl. European Partnership for the Action Against Cancer*) - EPAAC JA (2011 - 2014), zaupala tudi vodenje drugega projekta skupnega ukrepanja s področja raka, CanCon JA, ki se je začel leta 2014, zaključil pa se je leta 2017, tretjega projekta skupnega ukrepanja s področja raka iPAAC JA (2018 - 2021) ter četrtega projekta skupnega ukrepanja CraNE JA (2023-2024) (Commission of the EC, 2009; Jelenc, idr., 2011; Jelenc, idr., 2018; Jelenc, idr., 2023). Rezultati omenjenih projektov so številni in nedvomno prispevajo k uspešnejšemu obvladovanju raka. NIJZ trenutno koordinira projekt skupnega ukrepanja s področja obvladovanja raka OriON, usmerjen v zmanjševanje neenakosti na področju raka, ki še vedno predstavljajo problem v EU (Jelenc, 2024; Jelenc, idr., 2024; Peiró Pérez, idr. 2017). Tudi pri projektu EUnetCCC JA ima NIJZ eno izmed vidnih funkcij, saj so-vodi ta izjemno obsežen in zahteven projekt, ki bo vzpostavil mrežo centrov za celostno obvladovanje raka v EU.

6 Zaključek

Obvladovanje rakavih bolezni, ki še vedno predstavljajo v EU velik javnozdravstveni problem nujno zahteva reševanje in usklajen pristop vseh držav. Evropski načrt za boj proti raku, ki je ključen dokument obvladovanja raka v EU v svoji peti vodilni pobudi svetuje vzpostavitev Evropske mreže nacionalnih centrov za celostno obvladovanje raka. EK omenjeno mrežo vzpostavlja s sofinanciranjem dveh projektov iz skupine skupnega ukrepanja, in sicer konec 2024 zaključenega CraNE JA, ki ga je koordinirala Slovenija (NIJZ) in EUnetCCC JA, ki se je nedavno začel in katerega koordinira Francija ob so-koordinaciji treh izkušenih institucij, med katerimi je NIJZ. Projekt CraNE JA je razvil temelje Evropske mreže centrov za

celostno obvladovanje raka ter administrativni, strokovni in znanstveni ter izobraževalni okvir za trajnostno strukturo. Projekt je torej postavil temelje za mrežo centrov za celostno obvladovanje raka, ki jo vzpostavlja nov projekt skupnega ukrepanja EUnetCCC. V okviru tega projekta bodo v sklopu pilotnih projektov certificirani tudi številni novi centri za celostno obvladovanje raka, ki bodo povezani v mrežo. Skladno z Evropskim načrtom za boj proti raku naj bi bil do leta 2030 tako glavnini bolnikov zagotovljen dostop do nove Evropske mreže centrov za celostno obvladovanje raka, kar bo vplivalo na zmanjšanje neenakosti v EU, za bolnike pa bo pomenilo kakovostnejšo oskrbo blizu doma.

Opomba

Ta prispevek izhaja iz skupnega ukrepa EUnetCCC (angl. EUnetCCC Joint Action), ki je prejel sredstva Evropske unije preko Evropske izvajalske agencije za zdravje in digitalno tehnologijo (angl. European Health and Digital Executive Agency-HaDEA) v okviru programa EU za zdravje (angl. EU4Health) 2021-2027.

Literatura

- Albreht, T., Kiasuwa, R., Van den Bulcke, M. (2017). European Guide on quality improvement in comprehensive cancer control. Ljubljana: National Institute of Public Health, Brussels: Scientific Institute of Public Health. Pridobljeno s: https://cancercontrol.eu/archived/uploads/images/Guide/pdf/CanCon_Guide_FINAL_Web.pdf
- Atun, R., Ogawa, T., Martin-Moreno, J.M., ur. (2009). Analysis of National Cancer Control Programmes in Europe. London: Imperial College. Pridobljeno s: http://walkazrakiem.pl/sites/default/files/library/files/imperial_college_cancer_plans.pdf
- Commission of the European Communities. (2009). Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European economic and social committee and the Committee of the regions on Action Against Cancer: European Partnership, COM 0291 Final. Brussels: COM. Pridobljeno s: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52009DC0291>
- Consortium CraNE. (2024). CraNE JA. Pridobljeno s: [https://crane4health.eu/work-packages/EuropeanCommission.\(2021\).Europe'sBeatingCancerPlan:AnewEUapproachtoprevention,treatmentandcare.Pridobljeno:s:https://health.ec.europa.eu/system/files/2022-02/eu_cancer-plan_en_0.pdf](https://crane4health.eu/work-packages/EuropeanCommission.(2021).Europe'sBeatingCancerPlan:AnewEUapproachtoprevention,treatmentandcare.Pridobljeno:s:https://health.ec.europa.eu/system/files/2022-02/eu_cancer-plan_en_0.pdf)
- Haward, R. (2008). Organizing a comprehensive framework for cancer control. V Coleman, M.P., Alexe, D.M., Albreht, T., McKee, M., ur. Responding to the Challenge of Cancer in Europe. Ljubljana: National Institute of Public Health, 113-133. Pridobljeno s: <https://screening.iarc.fr/doc/cancer-.web.version.pdf>
- Hribar, K., Jelenc, M. (2020). Misije – novost na področju evropskih raziskav in inovacij pri Evropski komisiji. Utrip: informativni bilten Zbornice zdravstvene nege Slovenije, 28, 4, 62-63.
- Jelenc, M. (2024). Zmanjševanje neenakosti na področju raka v Evropski uniji. V: Grivec, M. (ur.). Izzivi globalizacije in družbeno-ekonomsko okolje EU: zbornik prispevkov : 13. mednarodna znanstvena konferenca. Novo mesto: Univerza v Novem mestu, Fakulteta za ekonomijo in

- informatiko & Fakulteta za poslovne in upravne vede, Pridobljeno s: <https://www.zalozba-unm.si/index.php/press/catalog/view/72/141/261>
- Jelenc, M., Albreht, T., Kuhar, M., Kamenšek, P., Hribar, K., Voje, N., Lipušček, T. (2024). Predstavitev evropskega projekta s področja raka OriON JA. *Isis: glasilo Zdravniške zbornice Slovenije*, 7, 24-25. Pridobljeno s: <https://online.pubhtml5.com/agma/yfwn/#p=24>
- Jelenc, M., Albreht, T. (2020). Koristi projekta iPAAC za slovenske in evropske prebivalce ter paciente z rakom. V: Kregar-Velikonja, N. (ur.). *Celostna obravnava pacienta : zbornik prispevkov : mednarodna znanstvena konferenca*. Novo mesto: Univerza v Novem mestu, Fakulteta za zdravstvene vede, 175-179. Pridobljeno s: https://fzv.uni-nm.si/uploads/_custom/03_unmfzv/konferenca/zbornik/zbornik_prispevkov_unmfzv_konferenca_2019_www.pdf.
- Jelenc, M., Albreht, T., Hribar, K. (2021). Predstavitev novega Evropskega načrta premagovanja raka. *Utrip: informativni bilten Zbornice zdravstvene nege Slovenije*, 29, 2, 64-65. Pridobljeno s: <https://www.zbornica-zveza.si/wp-content/uploads/2021/04/UTRIP-April-Maj-2021.pdf>.
- Jelenc, M., Albreht, T., Lipušček, T., Hribar, K., Voje, N., Potočnik, A. (2023). Predstavitev najnovejšega evropskega projekta s področja raka CraNE Joint Action. *Isis: glasilo Zdravniške zbornice Slovenije*, 32, 3, 33-34. Pridobljeno s: <https://online.pubhtml5.com/agma/szla/#p=33>
- Jelenc, M., Albreht, T., Lipušček, T., Voje, N., Hribar, K. (2018). Najnovejši evropski projekt s področja raka Joint Action iPAAC koordinira Slovenija. *Isis : glasilo Zdravniške zbornice Slovenije*, 27, 10, 19-20. Pridobljeno s: <http://online.pubhtml5.com/agma/wcqm/#p=19>.
- Jelenc, M., Radoš Krnel, S., Seljak, M., Albreht, T., Meglič, M. (2011). Evropa združena v boju proti raku : projekt Evropsko partnerstvo za boj proti raku - EPAAC = European Partnership for Action Against Cancer - EPAAC. *Zdravstveno varstvo : Slovenian journal of public health*, 50, 4, 297-298.
- Mazzucato, M. (2018). Mission – Oriented Research & Innovation in the European Union. A problem-solving approach to fuel innovation-led-growth. Pridobljeno s: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/5b2811d1-16be-11e8-9253-01aa75ed71a1/language-en>
- Peiró Pérez, R., Molina Barceló, A., De Lorenzo, F., Spadea, T., Missinne, S., Florindi, F., Zengarini, N., Apostolidis, K., Coleman, M. P., Allemani, C., Lawler, M. (2017). Tackling social inequalities in cancer prevention and control. V A. Federici, G. Nicoletti in M. Van den Bulcke (ur.), *Cancer control joint action: policy papers* (str. 69-110). Ljubljana: National Institute of Public Health; Brussels: Scientific Institute of Public Health.
- Shingleton, W.W. (1989). Cancer Centers – Origins and Purpose. *Arch Surg*, 124, 1, 43-45. doi:10.1001/archsurg.1989.01410010049011
- Škrbec, V. (2021). Rak je tudi v Sloveniji prvi javnozdravstveni problem. *Novis*, 48, 15-19.